

Környezeti civil szervezetek együttműködése a környezeti tudatformálásban

Kárász Imre

Eszterházy Károly Főiskola Környezettudományi és Tájökológiai Tanszék
karasz.imre2@upcmail.hu

Összefoglalás

Az 1990-es évektől Magyarországon is jelentős mozgástér nyílt a civil szervezetek működésére. Közülük több országos szerveződésű egyesület és szövetség kiemelten a környezeti nevelést tűzte a zászlójára. A szerző felteszi a kérdést: Milyen eredményeket sikerült a környezeti nevelés és tudatosság kialakítása terén elérni? Sikerült-e az eredményesség érdekében együttműködni, vagy az egyéni arckeresés, a rivalizálás, az anyagi és humán források parciális, szétforgácsolt felhasználása volt jellemzőbb?

Előadásában azt vizsgálja, hogy a legjelentősebbnek tartott hat szervezetnél (KOKOSZ, MKNE, TKTE, Körlánc, EIE, Hálózat) a közös cél milyen jellemző, hasonló sajátosságokat eredményezett, másrészt milyen mértékben és formában sikerült együttműködniük a megvalósításban. Példákon keresztül mutatja be az együttműködés alábbi főbb színtereit.

- Pedagógusok (környezeti nevelők) képzése és továbbképzése;
- akkreditált továbbképző programok kidolgozása és megvalósítása
- rendezvények (konferenciák, terepgyakorlatok, tréningek)
- oktatási-nevelési segédanyagok készítése
- Környezeti országos versenyek;
- Országos környezeti akciók;
- Döntéshozók befolyásolása, a környezeti nevelés társadalmosítása;

Az elmúlt negyed évszázad eredményeinek tükrében megállapítható, hogy a környezeti tudatformálás egyik legfontosabb színterét jelentik a civil szervezetek, mert képesek átszöni a társadalom szinte valamennyi alrendszerét és szerény anyagi támogatással tudják társadalmosítani a környezeti ügyeket.

Kulcsszavak: környezetvédelmi civil szervezet, együttműködés, környezeti nevelés

Co-operation of environmental civil organizations in environmental mind framing

Abstract

Since the 1990' significantly longer moving space has functioning of civil organizations in Hungary. From them a lot of country-wide organizational associations and alliances have received aimed among environmental education on their flags. The author sets the following questions: What results have been gained in the fields of environmental education and awareness development? Were these organizations make cooperation successfully or the individual image seeking rivalry and fragmentation use of material and human resources were characteristic?

This paper studies the function of six important organizations (KOKOSZ, MKNE, TKTE, Körlánc, EIE, Hálózat) whether the common aims could result in similar features and on the other hand they could successfully cooperate in reaching their aims. The author demonstrates main stages of cooperation:

- Education and post-education in environmental teachers,
 - Working out realization of accredited post-educating programmes
 - Programmes (conferences, field-training, training),
 - Preparation of educational auxiliary materials
- Environmental national competitions
- National environmental actions
- Influence on stake-holders, involving the public in the environmental education.

The results gained in the past quarter century it suggest that civil organisations represent important stages because they are able to infiltrate almost into all subsystems of society and to nationalize the environmental issues by modest financial aids.

Keywords: Environmental Civil Organizations, Cooperation, Environmental Education

1. Bevezetés

Magyarországon a múlt század közepe óta valódi civil szervezetekről csak az 1989. évi rendszerváltástól beszélhetünk. A szocializmus idején egyetlen kvázi civil szakmai szervezetként a Magyar Madártani Egyesület létezett 1974-től. Az 1990-es évek eleji nagy civil szerveződési hullámban a környezetügy, s azon belül a környezeti nevelés hívószóként, mozgósító erőként működött. Néhány év alatt országos és helyi szinten egyaránt számos olyan szervezet alakult, amelynek alapszabályában fő célként a *környezeti nevelés, környezeti tudatformálás* szerepel. Talán első volt 1989-ben a *Zöld Szív Ifjúsági Természetvédő Mozgalom*, amely Pomázon lokális szervezetként indult, majd fokozatosan fejlődött és 2012-ben is mintegy 19 ezer taggal rendelkező szervezetként működött. Majd sorban, 1991-ben a *Természet- és Környezetvédő Tanárok Egyesülete (TKTE)* és az *Erdei Iskola Egyesület*, 1992-ben a *Magyar Környezeti Nevelési Egyesület (MKNE)* és a *Körlánc* bontott szárnyat. Természetesen sokkal több azoknak az országos ún. zöld szerveződéseknek (egyesület, alapítvány, szövetség) a száma, amelyek részfeladatként ugyancsak feladatuknak tekintik a környezeti tudatformálást, de a zászlójukon nem ez szerepel (pl. Levegő Munkacsoport, Magyar Természetvédők Szövetsége). Nem hagyható figyelmen kívül a környezet- és természetvédelmi oktatóközpontok hálózata, amely ugyan nem törvényesen bejegyzett civil szervezetként, de már 1982-83 óta úttörő szerepet játszott a közoktatási és közművelődési intézményekben a környezeti nevelésben. Civil szövetséggé – *Környezet- és Természetvédelmi Oktatóközpontok Országos Szövetsége (KOKOSZ)* néven - csak 1996-ban alakult át (KÁRÁSZ, 2012).

Mintegy negyed évszázaddal ezelőtt tehát adott volt számos tettere kész, tagságában és tevékenységében egyaránt expandáló környezeti nevelési civil társadalmi szervezet, fokozott figyelmet kapott kormányzati szinten is a környezetügy (önálló minisztérium, környezeti kérdések beépülése a közoktatási tantervekbe, nemzetközi támogatottság stb.). Feltehető a kérdés: *Milyen eredményeket sikerült a környezeti nevelés és tudatosság kialakítása terén elérni? Sikerült-e az eredményesség érdekében együttműködni, vagy az egyéni arckeresés, a rivalizálás, az anyagi és humán források parciális, szétforgácsolt felhasználása volt jellemzőbb?*

A válaszhoz érdemes alapul venni a civil szervezetek - pl. a Magyar Természetvédők Szövetsége (SCHMUCK-SALLAI, 2005), a CSEMETE (ANTAL ET AL., 2003) és a Környezet- és Természetvédelmi Oktatóközpontok Országos Szövetségének (KÁRÁSZ, 2013) - jubileumi kiadványait, amelyekben működésük 15 évét foglalták össze. Hasonló összegző munka a TKTE működésének 20 évét felölelő *Közös cselekvés közös értékek mentén...* címmel megjelent könyv is (GULYÁS ET AL., 2015). A MKNE munkájának első 15 évéről a honlapjukon olvasható összeállítás (http://mkne.hu/jubileumi_kiadvany.php). E rövid írás természetesen nem vállalkozhat a civil szféra egészének környezeti tudatformálásban játszott

szerepének elemzésére, inkább csak - néhány országos szervezet példáján keresztül - annak fontosabb jellemzőire és eredményeire hívja fel a figyelmet.

2. A környezeti nevelési civil szervezetek sajátosságai

A környezeti civil szervezetek együttműködését és eredményességét jelentősen befolyásol(hat)ják az alábbi közös jellemzők:

- A legjelentősebb környezeti nevelési civil szervezetek egyéni tagságát jelentős mértékben ugyanazok a személyek alkotják (közös tagság);
- A tagságuk döntő hányada pedagógus;
- Az aktív pedagógus tagok döntő többszörre, általában intézményi háttérrel (óvoda, iskola, felsőoktatási/közművelődési intézmény) rendelkeznek, ahol közvetlenül érvényesíthetik a tapasztalatokat;
- A tagok jelentős hányada más civil szervezet aktivistája vagy vezetője is;
- A közös tagok általában igen aktív környezeti nevelők, az együttműködés legfőbb generálói.

1. táblázat. Környezeti nevelési profilú országos társadalmi szervezetek³

Szervezet neve	Alapítás éve	Tevékenység főbb formái
Környezet- és Természetvédelmi Oktatóközpontok Országos Szövetsége (KOKOSZ)	1983/1996	KAPCSOLAT híradó Pedagógus továbbképzés Terepi programok Szakértői tevékenység Tanterv és tananyagfejlesztés Erdei iskolák/óvodák minősítése
Természet- és Környezetvédő Tanárok Egyesülete (TKTE)	1991	Konferenciák Kiadványok Versenyek támogatása Pedagógusok továbbképzése
Erdei Iskola Egyesület	1991	Erdei iskola Szakmai továbbképzések Kiadványok
Magyar Környezeti Nevelési Egyesület (MKNE)	1992	KÖR híradó Találkozók, iskolazöldítés Kiadványok Szakmai továbbképzés Nemzeti Környezeti Nevelési Stratégia gondozása
KÖRLÁNC Környezeti Nevelési Program/ KÖRLÁNC Országos Egyesület a Környezeti Nevelésért	1992/1998	KÖRLÁNC Hírmondó Konferenciák Kiadványok Közösségfejlesztő tréningek
Az Ökológiai Kultúra Fejlesztésért Alapítvány	1993	ZÖLD HÁLÓZAT Ökológiai Akadémia Könyvtár fenntartás
Környezeti Nevelési Hálózat Országos Egyesület	1994	HÁLÓZAT - HÍRLEVÉL Környezetvédő iskolák adatbázisa Iskolafásítás

³ A hazai közel hatvanezer civil szervezet mintegy három százaléka tekinti magát környezet- és/vagy természetvédelmi szervezetnek, de közülük nagyon kevesen tekintik elsődleges céljuknak a környezeti nevelést, inkább érintőlegesen vagy indirekt módon folytatnak környezeti tudatformálást is.

Mi következik ezekből?

- Az együttműködés leggyakrabban a közös tagok munkája által valósul meg;
- A mozgatóerő többnyire nem a konkrét szervezethez kötődésből fakad, hanem egy szervezetek feletti célból; konkrétan „a környezeti nevelés-oktatás eredményességének fokozása” cél a legfőbb mozgató;
- Az eredményeket minden együttműködő szervezet a sajátjának érezheti;
- Az eredményesség inkább lokálisan, a tagok munkahelyi közösségeinél mérhető, ami nem mindig jelenik meg az országos értékelésben.

3. Az együttműködés szinterei

Az együttműködés számos formában történhet. Az alábbi rendezvénycsoportok esetében különösen szép és hatékony példák láthatók országos és regionális vagy helyi civil szervezetek közös tevékenységére:

- Pedagógusok (környezeti nevelők) képzése és továbbképzése;
 - akkreditált továbbképző programok kidolgozása és megvalósítása
 - rendezvények (konferenciák, terepgyakorlatok, tréningek)
 - oktatási-nevelési segédanyagok készítése
- Környezeti országos versenyek;
- Országos környezeti akciók;
- Döntéshozók befolyásolása, a környezeti nevelés társadalmisítása;

4. Példák az együttműködésre

Az együttműködésre igen sok példát találunk, ha a civil szféra történetébe belepillantunk. Különösen szépen érzékelteti a TKTE partner kapcsolatait és együttműködését a „Társadalmi kohézió a fenntarthatóság érdekében” című összeállítás (TKTE, 2010). Ezek azonban többnyire lokális és kétoldalú, esetleg néhány szervezet egy-egy akcióra, rendezvényre szóló összekapaszkodását jelentik. Gyakran a forrást biztosító (pályázat) kikötései készítetik közös munkára a szervezeteket. Természetesen ez nem baj, sőt természetesnek tekintendő. Kívánatos lenne azonban a rendszerszerű, sokoldalú és hatékony együttműködés. Erre is akadnak példák, a továbbiakban ilyeneket igyekszek bemutatni.

4.1. Pedagógusok (környezeti nevelők) képzése és továbbképzése

- a) Az országos környezeti nevelési civil szervezetek tucatnyi akkreditált és még többnem akkreditált (pályázati programként vállalt és megvalósított) tanár továbbképzési programot dolgoztak ki és valósítottak meg. Akkreditált programok például:
 - TKTE: *Az óvoda, iskola környezeti nevelési programja*
 - MKNE: *Iskolazöldítés*
 - KOKOSZ: *Földön, vízben, levegőben*
 - Körlánc: *A környezeti nevelés és fenntarthatóság pedagógiai gyakorlata; A klímaváltozás, az allergia és a parlagfű problémakörének pedagógiai feldolgozása*
- b) Országos és regionális és helyi rendezvények (konferenciák, terepgyakorlatok, tréningek) hosszú soráról szólnak a civil szervezetek beszámolóí. Pl. a TKTE évente általában 2-3-at szervez). Rendezvények (konferenciák, terepgyakorlatok, tréningek)szervezésekor a közös szervezés, a résztvevők és az előadók, foglalkozásvezető szakemberek kölcsönös biztosításában testesül meg az együttműködés.

- c) A pedagógusok munkáját segítő oktatási-nevelési segédanyagok készítését fontos feladatának tekinti valamennyi országos szervezet, de néhány kisebb egyesület is. Csupán a TKTE *Ökológiai kultúra – környezeti nevelés* könyvsorozata (15 kötet, a teljeslista megtalálható Gulyás et al. 2015, 172-173. old.), a *Körlánc könyvek* (12 kötet, megtalálható a www.korlanc.hu honlapon), a MKNE módszertani kiadványai (mintegy 25 kötet, megtalálható a www.mkne.hu honlapon) is jelzik e munka eredményeit. AKOKOSZ terepi *Iránytűje* és óvodai módszertani könyvei (Fehér 2009, Fehér-Sebők 2014), vagy a Tüzliliom Egyesület tanösvények használatát bemutató kiadványai a terepi módszerek elterjesztését szolgálják. A legtöbb kiadvány szerzői csoportok közösmunkáját dicséri, egyúttal az együttműködést is jelképezi.

1. ábra: Civil szervezetek kiadványai

4.2. Környezeti országos versenyek

Magyarországon a környezeti versenyeknek szervesen egymásra épülő, európai szinten is egyedülálló rendszere van (KÁRÁSZ 1998). A civil szervezetek bábáskodása és aktív közreműködése nélkül ez nem jött volna létre. A fenntartása, működtetése még inkább civil kurázsit igényel. Példaként a Kaán Károly Országos Természet- és Környezetismereti Versenyt emelem ki, amely gyakorlatilag egyidős a TKTE-vel, hiszen az idén bonyolítottuk le a 23. versenyt. Azért mondhatom többes szám első személyében, mert kezdettől részese vagyok magam is, 1993-tól megyei szervezőként, és a 15. döntőig az országos versenybizottság tagjaként és a verseny zsűri elnökeként is. A verseny első tíz évének eredményeit és tapasztalatait bemutató jubileumi könyvben (KRIZSÁN ET AL., 2003) leírtak szerint mintegy 20 civil szervezet együttműködésével működik a Kaán Károly verseny, köztük van kezdettől jelentős támogatóként a TKTE is.

4.3. Országos környezeti akciók

A zöld civil szervezetek legnagyobb együttműködési akciója a Zöld Szervezetek Országos Találkozója (OT), amelyet az idén 25. alkalommal rendeztek meg Kiskunhalason. Gyakorlatilag a kezdetektől volt környezeti nevelési szekciója, ahol mód volt az önálló állásfoglalás megfogalmazására.

Az egyes szervezetek és a néhány szervezet közös akciója nem ritka. Konferenciák, a különböző figyelemfelkeltő zöld napi rendezvények gyakoriak (pl. a TKTE és a Tűzliliom Egyesület egri közös rendezvényének 2007-ben valamilyen közreműködéssel további 7 civil szervezet volt részese). Szinte valamennyi országos szervezet rendez évente egy vagy több olyan konferenciát, találkozót, módszertani ötletbörzét, amelyen a pedagógusok szakmai képzése és együttműködése a legfőbb cél. Igen hatásos programok voltak pl. a TKTE helyi értékeket feltáró és azokat a helyi iskolai környezeti nevelési programokba beépítő akciója, a Magyar Környezeti Nevelési Egyesület iskolazöldítési programja vagy a KOKOSZ minősített erdei iskolák hálózatának kialakítását eredményező munkája. A környezetvédő jellegű szövetségekben – mint pl. a KOKOSZ – bármilyen komolyabb akció, rendezvény, továbbképzés a tagszervezetek egy részének, sőt gyakran a többségének a tevékeny részvételével valósul meg. Ilyen volt pl. a nemzeti park igazgatóságok területén levő lehetőségeket feltáró és bemutató Iránytű a terepi környezeti neveléshez című anyag elkészítése vagy az Égigérő tanterem program megvalósítása.

4.4. Döntéshozók befolyásolása, a környezeti nevelés társadalmasítása

A politikai döntéshozók befolyásolására az Országos Találkozón a különböző szakterületi bizottságokba delegált képviselők hivatottak elsősorban. Ezt szolgálják a közösségi állásfoglalások is, de hatásuk igen mérsékelt.

A környezeti nevelők első komoly országos együtt gondolkodására 1991-ben, Visegrádon, a Környezeti Nevelési Konferencián került sor, amelynek eredménye többek között a *Récefüzetek* könyvsorozat lett, ami azóta is alapirodalomnak számít.

Látványos, és a környezeti nevelés szempontjából leginkább előremutatónak és társadalmasító hatásúnak tekintem a *Nemzeti Környezeti Nevelési Stratégia* (VÁSÁRHELYI - VICTOR 2003, VÁSÁRHELYI 2010) elkészítését és folyamatos megújítását. Talán ennek létrehozásában mutatkozott eddig legnagyobb összefogás. 1997-ban 13 szervezet kezdeményezte, majd készítette el. 2003-ban már 22 szervezet szorgalmazta a megújítást, ami 2010-ben megismétlődött. A kiérlelést célzó munkaértekezleten, tanácskozásokon és a stratégia megírásában, lektorálásában több mint száz fő vett részt. Igazi közös munkának tekinthető, amely ily módon is generálja a társadalomba történő asszimilációját.

Az utóbbi évek pályázati rendszere meglehetősen sok pénzt szánt a fenntarthatóságra nevelés népszerűsítésére, elsősorban az önkormányzati döntéshozók körében. Záró példaként ezek közül említtem a MKNE által 2009-ben felvállalt, 40 várost érintő akcióját, amelyet természetesen az előadásomban szereplő szervezetekben közös tagként szereplő aktív környezeti nevelőkkel volt képes megvalósítani.

Az Ökológiai Kultúra Fejlesztéséért Alapítvány és a Környezeti Nevelési Hálózat Országos Egyesület elsősorban a civil szféra környezetvédelemmel és környezeti kérdésekkel foglalkozó részének együttműködését, hálózattá fejlődést segítette. Olyan fórumokat és találkozási lehetőségeket működtetett és szervezett, amelyek az intellektuális épülést és a gyakorlati munkát egyaránt szolgálták.

Elégedettek lehetünk-e az együttműködéssel? Bizonyára sokkal többet is tehattünk volna. Tárnyilagosan megállapítható, hogy az együttes munka nagy eredményeket hozott és hozhat a

jövőben is. Reménykedjünk abban, hogy napjaink forrásszegény világában még inkább egyesíteni tudja erejét a környezetért felelősséget érző civil szféra.

Hivatkozott irodalom

- ANTAL J., KISS V., ANTAL J.-NÉ (SZERK.)(2003): A CSEMETE 15 éve (1987-2002). Jubileumi évkönyv I. CSEMETE, Szeged, p.1-293. ISBN 9632140540
- FEHÉR A. (SZERK.)(2009): A természet közelségével. Cselekvési minták az óvodai környezeti nevelés gyakorlatából. Környezet- és Természetvédelmi Oktatóközpontok Országos Szövetsége, Gánt., p. 1-285.
- Fehér A., Sebők É.(2014): Játsszik vagy tanul? ÓTM Egyesület, Budapest.
- GULYÁS P., TÓTH A., BÉRCZI SZ., VASS T. (SZERK.)(2015): Közös cselekvés - közös értékek mentén – közösségformálás a természet (vidék), a társadalom fenntarthatósága érdekében. Természet- és Környezetvédő Tanárok Egyesülete, Budapest
- KÁRÁSZ I. (1998): Tíz esztendő a mérlegen. Természetbúvár 1998/3.sz. p.38-39.
- KÁRÁSZ I. (2012): A környezeti oktatóközpontok szerepe és lehetőségei a környezeti nevelésben. ActaAcademiaeAgriensis, NS. Tom. XXXVIII-XXXIX. SectioPericemologica, Tom. 6-7. p. 3-24.
- KÁRÁSZ I. (SZERK.)(2013): Együtt az élhető környezetért. Harminc éves a magyarországi környezet- és természetvédelmi oktatóközpontok hálózata. Tüzliliom Egyesület, Eger, ISBN 978-963-08-6110-6.
- KÁRÁSZ I. (2013): Heves megyei iskolák részvétele és eredményessége a Kaán Károly Országos Természet- és Környezetismereti Versenyen. ActaAcademiaeAgriensis, NS. Tom. XL. SectioPericemologica, Tom. 8. p. 17-37.
- KEREZSI A.– KÁRÁSZ I. (2013): Az oktatóközpontok kiadványai (válogatás). In: Kárász I. (szerk.)(2013): Együtt az élhető környezetért. Harminc éves a magyarországi környezet- és természetvédelmi oktatóközpontok hálózata. Tüzliliom Egyesület, Eger, p. 53-58, ISBN 978-963-08-6110-6.
- KOKOSZ (1999): Iránytű a terepi környezeti nevelés tervezéséhez és megvalósításához a nemzeti park igazgatóságok területén. Környezet- és Természetvédelmi Oktatóközpontok Országos Szövetsége, Budapest, p 1- 337.
- Krizsán J. - Kárász I. – Tóth A.(2003): Környezet és tehetség gondozás. Kaán Károly Verseny jubileumi könyv. Benkő Gyula Környezet- és Természetvédelmi Oktatóközpont Egyesület, Mezőtúr, pp. 1-149.
- LESKÓ G.-KATONA I.-KÁRÁSZ I.-LAKATOSGY (2007): A környezeti oktatócsomagok szerepe és hatékonysága a fenntarthatóságra oktatásban. ActaAcademiaeAgriensis XXXIV. SectioPericemologica 2., p. 19-30.
- SCHMUCK E., SALLAI R. B.(SZERK.) (2005): Tizenöt év a természet megőrzéséért. Magyar Természetvédők Szövetsége, Budapest
- VÁSÁRHELYI J. (SZERK.) (2010): Nemzeti Környezeti Nevelési Stratégia. Alapvetés 2010. Harmadik, átdolgozott kiadás. Magyar Környezeti Nevelési Egyesület, Budapest, (www.mkne.hu).
- VÁSÁRHELYI T. –VICTOR A.(SZERK.)(2003):Nemzeti Környezeti Nevelési Stratégia. Magyar Környezeti Nevelési Egyesület, Budapest.